

li i la represa», valora la seva dramaturgia des de la perspectiva actual, amb uns resultats —malgrat que Tasis no sempre era prou hàbil a l'hora de construir les peces— prou apreciables; Maria Dasca, a «Rafael Tasis, traductor», interrelaciona la seva tasca traductora amb el mercat editorial i els canvis en el model de llengua literària alhora que ressegueix la gènesi de cada traducció; Enric Pujol, a «L'historiador Rafael Tasis. Una aproximació», ens acosta a una obra historiogràfica prou notable i fruit d'una innegable recerca (les monografies dedicades a Pere III el Cerimoniós) però que també sabia combinar la síntesi i la divulgació (els volums destinats a la col·lecció «Episodis de la història»); i Josep Camps, que, a «L'epistolari de Rafael Tasis: un nus de comunicacions entre la Catalunya franquista i el món de l'exili», descriu tant la correspondència publicada (amb Ramon Xuriguera, Pere Calders, Joan Fuster, Josep Tarradellas i Salvador Espriu) com inèdita però d'un remarcable interès (amb Avel·lí Artís-Gener, Agustí Bartra, Domènec Guansé, Mercè Rodoreda i Joan Oliver). El volum es completa amb uns emotius records autobiogràfics de Maria Teresa Tasis Ferrer, filla de l'escriptor, i una útil bibliografia tasiana a càrrec de Cristina Riera.

Nous lliuraments de l'epistolari de Jordi Arbonès

JOSEP CAMPS ARBÓS

Universitat Oberta de Catalunya, Estudis d'Arts i Humanitats
 jcampsar@uoc.edu

1. MAS (2016): Jordi Mas López (ed.), *Epistolari Jordi Arbonès & Francesc Parcerisas*, Lleida: Puctum & Grup d'Estudi de la Traducció Catalana Contemporània, «Visions», 6.
2. SANZ (2017): Pep Sanz Datzira (ed.), *Epistolari Jordi Arbonès & Antoni Clapés*, Lleida: Puctum & Grup d'Estudi de la Traducció Catalana Contemporània, «Visions», 9.

En els números 23 (2013) i 26 (2016) de *LLENGUA & LITERATURA* vam ressenyar la publicació dels epistolaris de Jordi Arbonès amb Manuel de Pedrolo i Albert Manent i amb Matthew Tree i Joaquim Carbó, respectivament. L'edició de dos nous blocs de correspondència del dinàmic home de lletres barceloní (traductor, escriptor i activista cultural) trasplantat a Buenos Aires des de 1956, i on va morir el 2001, amb Francesc Parcerisas i Antoni Clapés, permeten qualificar-la com una de les més significatives de les que s'han publicat els darrers anys en tant que ens permet conèixer, amb major precisió, el món literari català de l'últim terç del segle passat. Unes publicacions que cal emmarcar en la tasca que desenvolupa la Càtedra Jordi Arbonès, creada el 2003, a la Universitat Autònoma de Barcelona i

des de la Facultat de Traducció i d'Interpretació, amb el propòsit de vetllar per la conservació, la difusió i l'estudi del seu llegat i, al mateix temps, promoure la recerca sobre traducció i literatura catalana.

La correspondència entre Jordi Arbonès i Francesc Parcerisas consta de 155 missatges escrits (preferentment cartes però també postals, faxes, i correus electrònics) tramesos entre el 12 de juliol de 1986 i el 7 d'agost de 2000. Precedit d'un pròleg del mateix Parcerisas en què rememora la seva relació amb Arbonès, l'epistolari mostra el pas d'unes qüestions estrictament laborals en els seus inicis per acabar derivant cap a aspectes personals que retraten una amistat sincera i sentida. Al llarg de la correspondència, és fàcil detectar-hi una sèrie de temes. Potser el més recurrent fa referència a les qüestions laborals relacionades amb els encàrrecs de traducció (hem de tenir present que Arbonès va especialitzar-se com a traductor de l'anglès al català, després d'abandonar el seu treball a l'editorial Marymar per dedicar-se, exclusivament, a aquesta feina, mentre que Parcerisas era el director de la col·lecció de traduccions al català d'Edhasa) i a les quals no eren aliens els endèmics problemes econòmics d'Arbonès, derivats de la complicada situació existent a l'Argentina, fins al punt de demanar-li que li enviés «per via aèria algun llibre per traduir, car en aquests moments estic sense feina i saps com depenc d'aquest ingrés extra per tal de poder subvenir les meves necessitats» (p. 30). Així ens assabentem dels terminis de lliurament de les traduccions (Arbonès se'ns presenta com un treballador complidor i infatigable), del cobrament de les tasques, de la sol·licitud de noves traduccions o de la conveniència d'acceptar encàrrecs d'altres editorials, però també de l'agreuament de la situació econòmica d'Arbonès quan Parcerisas deixa el 1993 les tasques editorials quan Edhasa va decidir donar menys pes a la producció en català. Uns problemes que no arribarà a solucionar; perquè fixem-nos, si més no, en el que afirma en una de les darreres cartes, el 1999: «Creu-me que és molt fotut que a la ratlla dels setanta anys encara hagis d'estar angoixat per aconseguir feina!, no una almoïna» (p. 251). Un altre tema que recorre la correspondència és l'organització de seminaris de traducció per part de Parcerisas, esdevingut professor a la Facultat de Traducció i Interpretació de la Universitat Autònoma de Barcelona i vicepresident de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, tot aprofitant les estades d'Arbonès a Catalunya. I convidarà l'amic a impartir-los malgrat no tenir uns estudis diguem-ne acadèmics, ja que es considerava «més aviat un traductor intuïtiu» (p. 40). I, fins i tot, l'anima a plasmar per escrit la seva experiència traductora, cosa que farà a l'article «Reflexions sobre aspectes pràctics de la traducció» aparegut a la *Revista de Catalunya*, i el primer d'una sèrie dedicada a la traductologia. L'epistolari també es fa ressò de la polèmica que van despertar les crítiques negatives a les traduccions d'Arbonès per part de Lluís Bonada i de Joan Josep Isern, que l'acusaven d'usar un model de llengua massa artificiosos i que definien, sarcàsticament, amb el verb «pedrolejar»; el traductor es va defensar del que considerava un atac personal i afirmava plantejar-se «no traduir més al català. M'esborro. Plego. No jugo més. En endavant, traduiré al castellà»

(p. 242). Els temes exposats s'entrecreuen amb d'altres com la situació del món editorial, les lectures (com les de Henry Miller, del qual Arbonès era un especialista, es fa palès amb la seva obsessió per traduir *The Rosy Crucifixion*) o les publicacions poètiques de Parcerisas (*L'edat d'or*, *Triomf del present*). Però també amb temes més personals com la recança del país que sentia Arbonès, escindit entre el desig de tornar i el de romandre al país d'acollida on tenia els pares, els fills i els nets. El volum es completa amb tres interessants apèndixs. El primer és la versió primitiva de l'article «Reflexions sobre aspectes pràctics de la traducció», d'un marcat caràcter memorialístic; el segon és l'entrevista que va fer Parcerisas a Arbonès publicada al diari *El País*, el 14 de febrer de 1991 amb el títol «El traduir m'ha fet perdre l'escriure»; el tercer és el pròleg que va escriure Parcerisas amb motiu de la reedició de la traducció d'Arbonès de la novel·la *Una història de dues ciutats*, de Charles Dickens, i aparegut, l'abril de 2015, a la revista *L'Avenç*.

Altrament, la correspondència entre Jordi Arbonès i Antoni Clapés comprèn 95 documents escrits entre el març de 1984 (a la primera carta hi falta el dia) i el 20 de juny de 2000. Les cartes, semblantment a les de Parcerisas, s'inicien per qüestions professionals i derivaran també cap a una ferma amistat (no en va, Clapés durà a terme des de Barcelona les gestions que li encomana l'amic des de l'Argentina com són cobrar una traducció o bé demanar una subvenció). Com bé escriu Arbonès a Clapés el maig de 1988: «les cartes dels amics del terror són com l'oxigen que necessito per respirar; són el vincle vital amb la meua enyorada (i mitificada, ai las!) terra; són l'hàlit que aviva l'emoció i el record dels moments viscuts a casa nostra...» (p. 48). L'epistolari també ens dona informació de primera mà sobre alguns dels projectes de Clapés, poeta i editor vocacional però no professionalitzat: les Edicions dels Dies, amb la col·lecció Plecs des de la qual va donar a conèixer obres i traduccions de Miquel Bauçà, Jordi Coca o Feliu Formosa però també un text de Miller traduït per Arbonès, *En tombar la vuitantena*; o Cafè Central, des dels seus modestos inicis, amb l'elaboració d'unes plaquetes que només es venien el dia de la presentació i sense cap mena d'ajut institucional, fins a la seva consolidació gràcies a col·lecció de poesia Jardins de Samarcanda, amb la col·laboració del també poeta Víctor Sunyol. Una comunitat, la dels «cafetaires», de què formarà part Arbonès (les lletres són testimoni de les freqüents peticions de novetats, des de l'Argentina, per tal d'estar al dia amb el que es publicava). Els annexos del volum inclouen, amb bon criteri, una relació dels títols, ordenats per col·leccions, d'Edicions dels Dies i de Cafè Central. Òbviament al llarg de la correspondència amb Clapés apareixen temes que travessen els epistolaris fins ara publicats d'Arbonès: com és sabut, malgrat estar jubilat continuava traduint a un ritme altíssim, o bé la incertesa econòmica i la preocupació pels encàrrecs de traducció, «tan aviat no tens res, com et trobes colgat de feina, i has de tenir en compte que les traduccions les faig en les hores de lleure, quan surto de l'editorial on treballo, i els caps de setmana» (p. 29-30). Per tot plegat, Arbonès s'arriba a plantejar la necessitat de traduir al castellà per tal d'obtenir ingressos, cosa que

arribarà a fer; ara bé, «el que no he fet ni faré mai és obra de creació en castellà. Abans aniria a collir papers» (p. 52). Igualment hi trobem les opinions dels interlocutors sobre algunes de les polèmiques lingüístiques de l'època com la discussió entre els models que encarnaven el català *light* i el català *heavy*, que consideren estèril i que caldria reconduir cap a un major ús de la llengua; o bé els atacs contra l'idioma per part del recentment creat Foro Babel. Per últim, traspuen a les cartes les opinions sobre la política que els envoltava: Arbonès era crític amb el règim a Argentina (els presidents Raúl Alfonsín o Carlos Menem) mentre que Clapés ho era amb la figura de Jordi Pujol.

El resultat final de l'edició dels dos epistolaris és, sens dubte, més que notable. I hi ajuda la presència d'un utilíssim índex onomàstic. Quant a l'anotació, imprescindible en aquesta mena de treballs, hi ha una evident disparitat de criteris entre els dos volums: mentre que la correspondència entre Arbonès i Parcerisas conté 376 notes, la d'Arbonès amb Clapés, en canvi, només en presenta 45. Per últim, voldríem remarcar la cura i la professionalitat amb què l'Editorial Punctum, en coedició amb el Grup d'Estudi de la Traducció Catalana Contemporània (GTCC), ha assumit el repte de publicar aquests epistolaris.

Epistolari Sebastià Juan Arbó - Joan Sales (1966-1982)

JORDI MALÉ

Universitat de Lleida
jmale@filcat.udl.cat

RAMIS (2018): Josep Miquel Ramis, *Epistolari Sebastià Juan Arbó - Joan Sales (1966-1982)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; «Textos i estudis de literatura catalana», 221.

En un article publicat al núm. 16-17 de *La Revista dels Llibres*, d'agost-setembre de 1926 (ps. 99-109), Jordi Rubió i Balaguer escrivia: «Avui comencem a tenir una aristocràcia d'editors. [...] Aquests homes són els qui, a casa nostra, han començat a desfer el tradicional tòpic de la incompatibilitat entre l'autor i l'editor, i mostren fins quin punt llur mútua col·laboració pot ésser fecunda, quan s'exercita en un ambient de sensibilitat desperta i encuriosida» (p. 100). El motiu de l'article, titulat «D'autors i editors», era la publicació recent d'una selecció de l'epistolari entre l'editor alemany Johann Friedrich Cotta (1764-1832) i alguns dels més importants escriptors de la seva època (*Briefe an Cotta*, Stuttgart-Berlín, 1925).

L'edició d'aquestes cartes va impulsar l'interès per l'estudi de les relacions entre autors i editors, com un element rellevant i gens negligible del sistema lite-